

La desafecció política a Catalunya. Una mirada qualitativa

Ismael Blanco
Pau Mas

La desafecció política a Catalunya. Una mirada qualitativa

Ismael Blanco i Pau Mas

La desafecció política a Catalunya. Una mirada qualitativa

Ismael Blanco

Pau Mas

Informes Breus és una col·lecció de la Fundació Jaume Bofill que es distribueix gratuïtament. S'hi publiquen els resums i les principals conclusions d'investigacions que han estat promogudes per la Fundació i documents inèdits en llengua catalana. Tots ells es consideren rellevants pel seu interès social i polític.

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: febrer de 2008

© dels textos: Ismael Blanco i Pau Mas

© d'aquesta edició:
Fundació Jaume Bofill, 2008
Provença, 324
08037 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
<http://www.fbofill.cat>

Edició a cura d'Editorial Mediterrània

Disseny: Amador Garrell
Maquetació: Jordi Vives

ISBN: 978-84-8334-883-3
DL: B-11.313-2008

Impressió: Tecfa Group, Barcelona
Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Índex

Resum	9
1. L'ESTUDI: QUÈ, COM I PER QUÈ?	11
Temàtica i preguntes	13
Metodologia	14
L'estructura de l'informe	16
2. EL DEBAT SOBRE LA DESAFECCIÓ POLÍTICA	17
Antecedents	19
Els símptomes de la desafecció	20
Possibles causes explicatives	22
Reptes polítics	23
3. EL FENOMEN DE LA DESAFECCIÓ POLÍTICA	27
Gravetat	29
Territorialitat	30
Temporalitat	32
Col·lectius socials afectats	33
Objecte de desafecció	35
Les causes explicatives	36
Conseqüències previstes	42
Respostes, solucions, mesures	43
4. CONCLUSIONS	47
BIBLIOGRAFIA	53
ANNEX. PERSONES ENTREVISTADES	57

RESUM

Darrerament s'ha produït la intensificació d'un debat, el de la desafecció política, que ni és nou ni és exclusiu de Catalunya. No obstant això, aquest debat ha reviscolat arran del distanciament creixent de la ciutadania catalana respecte de la política. La baixa participació electoral, l'increment del vot en blanc o del vot nul, la baixa identificació amb els partits, la poca confiança en les institucions polítiques o el desprestigi dels polítics són només alguns dels símptomes de la desafecció política.

Aquest informe aborda el fenomen de la desafecció política des d'un vessant qualitatiu, a partir d'entrevistes en profunditat a una trentena de persones destacades de la societat catalana. Tot enllaçant amb les principals preguntes de la literatura acadèmica, l'informe explora les dimensions més importants del fenomen, n'apunta les possibles causes i ofereix algunes propostes per combatre'l.

1 L'estudi: què, com i per què?

TEMÀTICA I PREGUNTES

Durant els darrers anys hem assistit a Catalunya a un intens debat al voltant de la relació entre la ciutadania i les institucions democràtiques. Els baixos nivells de participació en algunes conteses electorals, el creixement del vot en blanc i del vot nul, així com les actituds de desinterès i de desconfiança cap a la política expressades en les enquestes d'opinió reflecteixen el distanciament creixent de la ciutadania respecte de la política i el descrèdit i la manca creixents de legitimitat de tot allò que s'hi relaciona.

Cal advertir, però, que aquest fenomen no només s'observa a Catalunya sinó que també ha estat identificat, d'unes dècades ençà, en altres països, fins i tot en aquells amb més tradició democràtica. El debat sobre l'anomenada desafecció política es va iniciar en països com els Estats Units d'Amèrica, França o la Gran Bretanya entre les dècades dels anys seixanta i setanta. Aquest debat continua vigent en aquests països i en molts altres països democràtics, inclòs el nostre. En tots s'observen símptomes de distanciament entre la ciutadania i les principals institucions democràtiques, tot i que no hi ha unanimitat sobre quines són les dimensions del fenomen, les principals causes que l'expliquen, la valoració que cal fer-ne i, menys encara, sobre el tipus de mesures que caldria emprendre per pal·liar-ne els efectes.

En el marc d'aquest debat i reprenent algunes de les preguntes fonamentals formulades per la literatura especialitzada, l'estudi que aquí presentem respon a un triple objectiu. En primer lloc, volem explorar les dimensions del fenomen de la desafecció política a Catalunya: fins a quin punt és un fenomen greu, quins col·lectius socials expressen més distanciament cap a la política, quin és el principal objecte de la desafecció, si es tracta d'un fenomen recent o no. En segon lloc, volem reflexionar sobre les seves possibles causes explicatives: si són d'ordre global o local, si són conjunturals o estructurals, si tenen a veure amb certes dinàmiques que ha pres la política o bé s'expliquen millor pels canvis que la mateixa societat està experimentant. Finalment, l'estudi té com a missió apuntar respostes que es podrien donar a aquest fenomen, tot partint de la premissa que la desafecció política és un fenomen prou preocupant per merèixer que s'emprenguin mesures orientades a combatre'l.

Des del punt de vista de les preguntes plantejades, per tant, aquest estudi pretén explorar les especificitats del fenomen de la desafecció política a Catalunya, tot reprenent preguntes i hipòtesis que ja s'ha plantejat la literatura en relació amb altres contextos nacionals.

Finalment, cal afegir que el projecte ha format part d'un procés de recerca més ampli, impulsat per la Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya i dirigit per Josep Maria Vallès.

METODOLOGIA

Aquest estudi té la particularitat d'haver-se elaborat a partir d'una metodologia de recerca qualitativa, metodologia que pretén ser complementària i que ha de permetre contrastar i enriquir les tendències que s'observen amb altres estudis basats en l'anàlisi estadística dels resultats d'enquestes d'opinió. Les aproximacions quantitatives han estat molt més freqüents en aquest camp i, tot i que en coneixem els avantatges, creiem que aproximacions de caire qualitatiu com la d'aquest estudi ajuden a aprofundir en determinades qüestions que s'escapen a les primeres o que aquelles només poden apuntar.

Concretament, per a l'elaboració d'aquest estudi hem fet una trentena d'entrevistes a persones que responen als perfils o categories següents (taula 1):

- Política i Administració: alcaldes i altres polítics locals (en actiu o no) i tècnics d'administracions públiques, tant locals com de la Generalitat de Catalunya.
- Economia i empresa: representants i directius d'entitats de representació empresarial, empreses d'àmbits diversos i, en particular, d'empreses de màrqueting i publicitat.
- Entitats i moviments socials: representants d'entitats socioculturals i educatives, i de moviments socials diversos.
- Universitat i coneixement científic: professionals, investigadors i professors universitaris de diferents disciplines.

Taula 1.

Nombre d'entrevistes fetes segons el perfil de les persones entrevistades

PERFILS	NOMBRE D'ENTREVISTES
Política i Administració	8
Economia i empresa	9
Entitats i moviments socials	6
Universitat i coneixement científic	5
Total	28

Es tracta, per tant, de persones amb perfils diversos, però que tenen en comú dues característiques que, des del nostre punt de vista, les fan especialment atractives:

- Totes elles ocupen una posició professional o social que els permet observar comportaments col·lectius i interpretar la manera de sentir i de pensar de la ciutadania, o com a mínim de certs col·lectius amb qui tenen relació habitual —tot i que les opinions expressades en les entrevistes són essencialment seves, personals.

- No són, malgrat tot, persones amb una posició pública i/o mediàtica destacada. Es tracta de persones l'opinió de les quals no es coneix a través dels grans mitjans de comunicació i de difusió.

La selecció de les persones entrevistades s'ha fet a partir de xarxes de coneixença personal, i s'hi ha respectat determinats criteris de diversitat política, generacional, de gènere i territorial. No obstant això, si bé s'ha garantit un cert grau de diversitat, no és possible parlar de representativitat ni de validesa estadística de la mostra i, per tant, les seves opinions en cap cas poden ser extrapolades al conjunt de la població. La representativitat de la mostra no és l'objectiu d'aquest estudi; ans al contrari, s'ha optat per aprofundir en l'anàlisi de les opinions de les persones entrevistades per tal d'il·lustrar el problema de la desafecció des d'un punt de vista qualitatiu.

L'ESTRUCTURA DE L'INFORME

Així, doncs, l'informe s'estructura de la manera següent: en primer lloc, es fa un breu repàs d'alguns conceptes, preguntes i eixos bàsics del debat acadèmic internacional al voltant del fenomen de la desafecció política, debat que justifica les preguntes específiques que ens hem plantejat en aquest estudi. En segon lloc, s'expliquen amb detall les opinions expressades per les persones entrevistades, resseguint els grans temes que s'hi van tractar. En cada apartat aclarim quines van ser les preguntes formulades i fem una síntesi dels posicionaments que van suscitar. Per últim, es destaquen els resultats principals de l'estudi i s'apunten algunes de les conclusions que se'n poden extreure pel que fa a possibles mesures per abordar el fenomen de la desafecció.

② El debat sobre la desafecció política

ANTECEDENTS

Com ja s'ha dit a la introducció, el debat acadèmic sobre la desafecció política no es pot considerar a hores d'ara un debat nou. Ans al contrari i sense que això hi resti importància, es tracta d'un debat que en alguns països com els Estats Units, França o la Gran Bretanya ja es va iniciar entre les dècades dels anys seixanta i setanta. Més concretament, la majoria d'experts acostumen a assenyalar com a obra de referència el llibre de Crozier, Hungtinton i Watanuki, *The Crisis of Democracy* (1975). El títol del llibre ho diu tot: els seus autors identificaven en les democràcies occidentals un seguit de senyals de crisi política, fins al punt que consideraven que la mateixa perdurabilitat de la democràcia es veia amenaçada. L'amenaça militar o ideològica del comunisme era evident. També preocupava l'onada de cops d'estat militars a l'Amèrica Llatina i l'expansió de règims autoritaris a l'Àsia, l'Àfrica i el sud d'Europa. La crisi del petroli i les seves conseqüències econòmiques es convertien en factors desestabilitzadors per a les economies industrialitzades. Però, segons els autors, les principals amenaces a la democràcia no eren les externes, sinó les internes, i tenien a veure amb un clima de desconfiança política de la ciutadania cap als seus líders i les institucions representatives. L'emergència de moviments socials de contestació universitària als Estats Units i l'Europa occidental, així com el moviment d'oposició a la Guerra

del Vietnam, no eren res més que la punta de l'iceberg d'un procés més profund pel qual la ciutadania semblava qüestionar cada cop més la legitimitat dels seus líders polítics i de les institucions representatives.

Amb el pas del temps, les prediccions fetes per aquests autors sobre la possible desaparició dels règims democràtics es van mostrar exagerades. Els moviments de protesta política dels anys setanta havien perdut bona part de la seva força política ja en els vuitanta. Nombrosos països del sud d'Europa i de l'Amèrica Llatina van protagonitzar una nova onada democratitzadora entre finals dels anys setanta i principis dels vuitanta. La caiguda del mur de Berlín implicava la desaparició de l'*amença comunista* i desencadenava un procés democratitzador entre els països que havien format l'antic bloc comunista. La democràcia liberal-representativa s'havia anat estenent i consolidant a molts països d'arreu del món, i les alternatives polítiques s'havien anat debilitant.

No obstant això, els senyals d'insatisfacció de la ciutadania respecte dels líders polítics i el funcionament de les institucions, lluny de minvar, tendien a augmentar i a consolidar-se, especialment en els països, com els Estats Units, amb més llarga trajectòria democràtica. Així doncs, el debat sobre la desafecció política encetat en els anys setanta es mostrarà plenament pertinent fins a l'actualitat. La interpretació dels símptomes d'aquest fenomen, la discussió de les principals causes que l'expliquen, la valoració de les seves possibles conseqüències i la consideració dels reptes polítics que planteja constitueixen, des dels anys vuitanta i fins a l'actualitat, els eixos principals del debat.

ELS SÍMPTOMES DE LA DESAFECCIÓ

Què hem d'entendre per desafecció política? Com hem de mesurar-la? Com hem d'interpretar els resultats? Un marc interpretatiu d'aquestes qüestions molt citat en l'actualitat és el que exposa Norris a *Critical Citizens* (1999), un llibre que representa el punt culminant d'una recerca comparada a escala internacional sobre l'evolució dels sentiments de la ciutadania respecte de la política en una vintena

de democràcies d'arreu del món. En aquest estudi es diferencien dimensions relatives al concepte genèric de la (des)confiança política:

- El **sentiment de pertinença a la comunitat política nacional**: es tracta d'un sentiment alt en la majoria de països i força estable, amb l'única excepció dels països, com Espanya, on hi ha conflictes polítics importants d'arrel nacionalista o bé en comunitats polítiques en construcció, com és el cas de la Unió Europea.
- El **suport als principis i valors del sistema democràtic**: a tots els països es manté un suport elevat i constant a la noció ideal de la democràcia i a certs valors que l'orienten, com la llibertat, el pluralisme o el dret a la participació. En tots els països estudiats, s'observa la preferència dels ciutadans, sòlida i majoritària, per la democràcia abans que per qualsevol altre sistema.
- La **valoració del rendiment del sistema democràtic**: qüestió difícil d'avaluar perquè sovint es confon l'avaluació del funcionament del sistema en el seu conjunt amb l'avaluació particular del rendiment del govern vigent. No obstant això, aquest aspecte es mostra variable segons els països i segons els moments, amb una lleugera tendència al declivi en la majoria de països estudiats.
- La **valoració del funcionament de les institucions del sistema**: en termes generals, s'observa una valoració cada cop més negativa del funcionament de certes institucions centrals en les democràcies representatives, com ara els parlaments, els governs, les judicatures i les administracions públiques. És especialment negativa en les democràcies més noves, com en les de l'Europa de l'Est.
- La **valoració dels actors polítics**: és aquí on s'observen les actituds de desconfiança més intenses, és a dir, respecte dels partits polítics i respecte dels líders polítics. En tots els països estudiats, les valoracions són majoritàriament negatives i la tendència que s'observa en les darreres dècades és el creixement del descontentament.

És a dir, el que s'observa en aquest estudi i en molts altres és que, malgrat que la ciutadania continua manifestant una preferència clara pels sistemes democràtics

i una forta adhesió als valors que els orienten, es mostra cada cop més insatisfeta amb el funcionament de les seves institucions i amb el comportament dels seus líders polítics. Aquesta tendència adquireix les dimensions d'un fenomen estructural (no conjuntural) i generalitzat (no exclusiu de cap país), tot i que no per això deixa de ser enormement interessant observar les variacions que es donen segons els països i segons els moments històrics.

POSSIBLES CAUSES EXPLICATIVES

Per què s'ha anat estenent i consolidant aquest sentiment de frustració respecte del funcionament de les institucions i els líders polítics? Quins en són els principals factors explicatius? Òbviament, es poden apuntar, i se n'han apuntat, moltes causes, però sembla especialment interessant la visió que ens ofereixen Pharr i Putnam (2000). El seu marc explicatiu resulta integrador i coherent amb diversos corrents explicatius apuntats en la literatura. Segons aquests autors, la confiança política dels ciutadans respecte de la política és funció dels elements següents:

- la quantitat i el tipus d'informació de què disposen els ciutadans sobre els assumptes polítics;
- els criteris que utilitzen per avaluar la política i el seu grau d'exigència pel que fa a l'assoliment d'aquests criteris;
- el rendiment de les institucions polítiques, cosa que, al seu torn, està condicionada pel marge de maniobra de què disposen per prendre decisions, per la capacitat que tenen d'actuar fidelment respecte de les demandes que emergeixen de la societat i per l'existència de capital social, és a dir, de pautes de reciprocitat i confiança generalitzada en una societat, que faciliten, al seu torn, l'acció col·lectiva.

Partint d'aquest marc explicatiu, Pharr i Putnam apunten que les causes explicatives del descontentament creixent de la ciutadania respecte de la política tenen a veure, simultàniament, amb els aspectes següents:

- el fet que cada vegada es disposa de més informació sobre els assumptes polítics i que sovint aquesta informació incideix en els aspectes més negatius, com la corrupció o els incompliments electorals;
- el fet que la gent és cada cop més exigent amb la política, és a dir, que hi té dipositades expectatives més elevades;
- la incapacitat creixent de les institucions polítiques per donar respostes als problemes de la gent, fet que s'explica per la reducció dels marges de maniobra dels governs nacionals com a conseqüència de la globalització; les dificultats creixents dels partits polítics i dels grans grups d'interès per representar fidelment a una societat cada cop més diversa, fragmentada i fluctuant; la crisi del capital social, és a dir, de la confiança, la reciprocitat i la capacitat de cooperació entre les persones, o plantejat d'una altra manera, l'individualisme i la passivitat social creixents que hi ha en la nostra societat.

Tot i la capacitat d'aquest model d'integrar diferents explicacions de la desafecció política, de ben segur que no esgota el possible llistat de factors explicatius. En l'anàlisi de les entrevistes d'aquest estudi, precisament, s'apunten altres possibles explicacions, algunes en clau de conjuntura catalana i d'altres en clau global, que complementen les que acabem d'esmentar o hi incideixen.

REPTES POLÍTICS

En últim terme, fins a quin punt i per quines raons ens ha de preocupar el fenomen de la desafecció? A quin tipus de conseqüències ens exposa? Quins reptes planteja? Quin tipus de mesures cal emprendre? Aquestes són algunes de les preguntes que acostumen a planar sobre qualsevol estudi que tracti aquest fenomen. Tot i que se'ns pot acusar de simplificar excessivament un debat molt més ric en matisos i, en conseqüència, molt més complex, ens sembla adequat plantejar-lo en termes de dues postures aparentment enfrontades i de difícil reconciliació. D'una banda, els que defensen l'involucrament i la participació política intensa i continuada de la ciutadania en els afers de govern com a signe de salut

i maduresa política i democràtica d'una societat, i per tant manifesten una gran preocupació pel fenomen de la desafecció. De l'altra, cada cop més minoritària, els que ens adverteixen dels possibles efectes desestabilitzadors d'un "excés de participació" i, en conseqüència, relativitzen la importància dels elevats nivells d'apatia política que s'observen en l'actualitat.

En referència als primers, la majoria d'autors reconeixen la gravetat del fenomen i apelen a la urgència d'emprendre mesures d'aprofundiment democràtic. Dalton (2004), per exemple, sosté que el que avui està en crisi són les formes tradicionals d'implicació de la gent en la política —les eleccions, els partits polítics, les institucions representatives—, però no el sentiment d'adhesió de la gent als valors de la democràcia, que més aviat s'estan reforçant, ni tan sols la participació política en termes generals, ja que observa com en alguns països certes formes de participació política no convencionals —no lligades ni als partits ni a les eleccions— han anat augmentant. Fins i tot sosté que s'està produint un procés de "mobilització cognitiva", és a dir, que la gent disposa cada cop de més informació política i de més capacitat per processar-la com a conseqüència de l'increment dels fluxos d'informació política a través de mitjans diversos i de l'increment general del nivell educatiu de la població. Tenint en compte tot això, observa un potencial participatiu de la gent que les institucions democràtiques representatives no són capaces de canalitzar. Sense negar que aquestes institucions han de continuar existint, creu que cal obrir nous espais d'implicació directa de les persones en els afers de govern, nous espais més ajustats a les capacitats i les voluntats de participació política de la gent en l'actualitat.

Els representants de la segona línia argumental, per contra, tendeixen a treure gravetat al fenomen i, en general, rebutgen que s'hagin d'emprendre reformes de les institucions polítiques o del sistema democràtic. Els representants de l'anomenada teoria elitista de la democràcia (Sartori, 1988, Dahl, 1989) defensen la utilitat d'un cert grau d'apatia o desafecció polítiques. Si els ciutadans no participen políticament és perquè les coses funcionen relativament bé i dediquen el seu temps a altres activitats més interessants. A més, una participació política menys intensiva i més esporàdica, com ara la participació electoral, facilita la participa-

ció d'un major nombre de persones i, per tant, fomenta la igualtat en termes de distribució del poder polític. Per contra, una participació excessivament elevada pot ser un indicador d'insatisfacció, pot arribar a sobrecarregar el sistema polític amb massa demandes o fins i tot conduir a una situació d'instabilitat política, sobretot si el descontent es vehicula per mitjà de mecanismes de participació no convencionals. Així doncs, l'apatia política reflecteix un cert grau de conformitat amb el funcionament del sistema. L'estabilitat i la solidesa dels valors democràtics estan suficientment afermats per no alarmar-nos respecte de les possibles derives del sistema. En tot cas, són més convenients mesures orientades a reforçar la legitimitat i l'autoritat de les institucions representatives, per exemple, a través d'institucions socialitzadores com l'escola i els mitjans de comunicació, que no pas mesures com les de la democràcia participativa, que poden contribuir a erosionar la legitimitat de les institucions polítiques, i no a l'inrevés.

Com veurem a través de les entrevistes, el debat sobre com es poden valorar les conseqüències del fenomen de la desafecció i les possibles mesures que cal emprendre-hi admet opinions de signe encara molt més ric i divers.

3 El fenomen de la desafecció política

Vegem, doncs, les opinions expressades per les persones entrevistades en aquest estudi. Les preguntes que els plantejem tenen a veure amb els principals eixos de debat acadèmic sobre la desafecció democràtica. Les seves respostes, com veurem, estan molt en la línia de les principals reflexions que s'estan fent en aquest àmbit. A més, aporten llum sobre les especificitats del fenomen de la desafecció a Catalunya i sobre la incidència de factors propis de la conjuntura política actual al nostre país.

El primer bloc de preguntes formulades a les persones entrevistades fa referència a les dimensions del fenomen de la desafecció política: es tracta d'un fenomen greu o potser no hi hauríem de donar tanta importància? Tenen la percepció que és un fenomen global o bé que, per algun motiu, es dóna amb més intensitat a Catalunya o al conjunt d'Espanya? Es tracta d'un fenomen recent o ve de lluny? Afecta de manera particular algun col·lectiu social? Quin és el principal objecte de la desafecció —els polítics, els partits, les institucions...?

GRAVETAT

Un fenomen greu i preocupant

- La gran majoria de les persones entrevistades coincideix a reconèixer que el fenomen de la desafecció es pot observar amb claredat a Catalunya i que es tracta d'un fenomen greu i preocupant, i per tant, digne d'atenció.

- En primera instància, la majoria apunten com a evidències d'aquest fenomen l'increment de l'abstenció electoral —que gairebé ningú no posa en dubte que existeix—, així com les actituds d'indiferència, desconfiança o desinterès que la gran majoria de la gent expressa cap a la política.
- Només una minoria de les persones entrevistades treu importància al fenomen de la desafecció. Per exemple, una d'elles creu que “exagerem” i que aquesta exageració és el resultat “d'uns polítics que no entenen que han de fer la seva feina i que el problema és que la gent no vol que la política se li fiqui a casa constantment”. Algú altre insisteix a presentar el distanciament com una cosa “normal i saludable”, un “signe de normalitat democràtica, que ens equipara al que ja fa temps que està succeint en altres democràcies amb més trajectòria històrica”.
- També hi ha qui insisteix a matisar que la política, en termes generals, entesa com a “gestió dels interessos col·lectius”, sí que interessa a la gent: “la gent s'interessa per les infraestructures, pel medi ambient, per les polítiques educatives, per la sanitat...”; en canvi, el que genera un desinterès creixent, fins i tot “irritació”, és “la política convencional: les disputes partidistes, les declaracions i contradecaracions, les campanyes electorals...”.
- El terme *desafecció* tampoc no agrada a tothom. Alguns prefereixen parlar de “distanciament”: “parlar de desafecció implica culpabilitzar els ciutadans: 'ells són els desafectes', quan en realitat qui s'ha distanciat és la classe política”.
- Tot això no treu, però, que la gran majoria de les persones entrevistades reconeguin que la relació entre els polítics i la ciutadania passa per un mal moment i que, per tant, mereix la nostra preocupació.

TERRITORIALITAT

- En aquest punt hi ha més diversitat d'opinions que no pas en l'anterior, tot i que la majoria accepten que el fenomen de la desafecció té caràcter global, s'està produint en altres democràcies i, per tant, no és exclusiu del nostre país.

Comparació d'Espanya amb altres països

- Alguns intueixen, però, que a Espanya es dona aquest fenomen amb més intensitat que no pas en altres països “més madurs democràticament”. Per exemple, alguns entrevistats contrasten la realitat espanyola amb la francesa: aquesta última suposadament reflexa un alt grau d'interès i d'implicació política; això, entre altres aspectes, es demostra a partir de l'elevada participació en les eleccions presidencials franceses de 2007 i en el fet que “allà la gent està més informada, està més preparada políticament”.
- En canvi, per a altres persones entrevistades, ni a Catalunya ni a Espanya tenim més motius per estar preocupats que en altres països: “la comparació entre la participació electoral en les darreres eleccions municipals a Catalunya i les eleccions presidencials a França resulta, senzillament, absurda”.

Comparació de Catalunya amb altres parts d'Espanya

- Comparant Catalunya amb altres parts de l'Estat, alguns creuen que a Catalunya estem “millor”, en el sentit que “la nostra és una societat més polititzada, més participativa, amb més cultura política... potser amb l'excepció del País Basc o fins i tot de Madrid”.
- Per a altres, en canvi, a Catalunya tenim més motius per preocupar-nos que a la resta de l'Estat. Per a alguns, aquest fet té a veure amb la conjuntura política catalana dels darrers anys —el procés de revisió de l'Estatut, l'experiència del Govern de la Generalitat en el període 2003-2006, etc.: “Hem viscut un excés de política durant els darrers anys i això ha generat cansament”.
- Alguns, fins i tot, creuen que el problema de Catalunya no és conjuntural, sinó estructural, i és que, segons ells, “a Catalunya hi ha molta gent que no se sent interessada ni implicada amb la política catalana pel pes excessiu que té la qüestió identitària”. La desafecció, per tant, és “selectiva”: es dirigirà, principalment, contra la política nacional de Catalunya.

TEMPORALITAT

La transició política com a punt de partida

- Totes les persones entrevistades coincideixen a apuntar aquesta seqüència temporal: 1) la transició democràtica, com un moment de molta il·lusió, interès i implicació política; tot i que molts reconeixen que tendim a idealitzar el nostre passat polític: “Tendim a tenir una visió romàntica, mística, religiosa etc. del nostre passat participatiu”, i 2) la consolidació democràtica, que està aparellada a la disminució de l’interès per la política, l’allunyament creixent i la desmobilització progressiva. Es parla d’una “onada generacional”, en el sentit que hi va haver una generació altament implicada en política i que ja no ha tornat a existir. Algú altre afirma que “a Catalunya, el pas de la il·lusió a la desil·lusió va ser molt ràpid, probablement perquè les expectatives dipositades en la democràcia eren molt (massa?) altes”.
- Com s’ha d’interpretar aquesta progressiva retirada de la gent respecte de la política? Alguns ho interpreten com “un signe de normalització democràtica”. Fins i tot hi ha qui afirma que “el que no era normal era aquella mena d’obsessió per la política que es vivia durant la transició. El fet que la gent s’hagi anat allunyant de la política és conseqüència de la consolidació del sistema polític, de l’augment del benestar econòmic... La gent té menys motius per preocupar-se ara que abans”. Aquesta és una idea força estesa entre les persones entrevistades.
- No obstant això, la majoria insisteixen a destacar que el distanciament de la gent respecte de la política reflecteix, sobretot, “desencís” i “frustració d’expectatives”: “La política ens havia promès ser un espai de transformació social i, en canvi, s’ha acabat convertint en una mera administració de l’estat de les coses”.

Més enllà de la transició

- Es remarca que a Espanya “la tendència a pensar que tots els polítics són uns lladres ve de lluny i està molt consolidada”. S’apunta, en aquest sentit,

que no és un fenomen recent, sinó que forma part de la “cultura política dels espanyols”.

- En canvi, altres persones consideren que la desafecció té un caràcter eminentment fluctuant. Segons elles, la desafecció “va i ve segons les circumstàncies polítiques de cada moment”. Augmenta en casos de crisis polítiques, escàndols de corrupció, etc. i disminueix en períodes de “bonança política”.
- Per últim, hi ha molts entrevistats que es refereixen a la conjuntura política dels darrers anys a Catalunya com un agreujant de la desafecció: es refereixen a “l’experiència del Tripartit”, al “procés de l’Estatut”, a la “crisi de lideratge” (vegeu l’apartat sobre les causes explicatives).

COL·LECTIUS SOCIALS AFECTATS

- La majoria de les persones entrevistades defensen la idea que la desafecció política és un fenomen força transversal, que afecta diversos col·lectius socials. No obstant això, hi ha discrepàncies, sobretot, a l’hora d’interpretar les diferències generacionals.

Un fenomen transversal

- Alguns creuen que entre els joves i els adults no hi ha diferències significatives: “els joves no estan més distanciats de la política del que ho està la resta de la societat i, particularment, aquells que són responsables de la seva educació: pares i mestres. Els joves d’avui (com sempre) són entusiastes, tenen curiositat, volen aprendre, posen en dubte, etc. Si rebutgen la política és perquè la política no té prestigi, perquè els mateixos adults la desprestigien”.

Els més “desafectes”: els joves

- En canvi, són molts els que insisteixen que els joves són més passius i se senten més distants amb la política: “Van molt a la seva: els preocupa

el lleure, els diners, etc. Predomina el consumisme i l'individualisme i no coneixen la cultura de l'esforç. No per mala fe, sinó perquè no s'han transmès els valors adequats a les escoles". Fins i tot, malgrat reconèixer l'interès viu i sentit dels joves per temes polítics puntuals, es constata i lamenta la manca de compromís a llarg termini i la volatilitat de la seva implicació.

Els més actius: els joves

- Hi ha qui apunta tot el contrari: creuen que els joves són fins i tot més actius que els adults, que és més fàcil de connectar-hi i d'animar-los en una causa política i que això sempre ha estat així. Això sí, amb formats menys convencionals, pervies alternatives a les tradicionals: "les formes d'acció dels joves d'avui en dia són unes altres, no són els partits o les eleccions".
- En aquest sentit, tot i admetre un cert desencís entre els joves per les formes més tradicionals de participació, es constata, al mateix temps, que "com sempre, hi ha minories molt actives. Aquestes minories potser no aconsegueixen gaire coses, però en tot cas, ho remouen tot".

Altres col·lectius particularment "desafectes"

- Algunes persones entrevistades apunten que els col·lectius més distants amb la política són els col·lectius socials més vulnerables, amb nivell de renda més baix, ja sigui perquè no se senten representats per la política i no tenen expectatives que els hagi de donar respostes a les seves necessitats, ja sigui perquè "la seva preocupació principal és arribar a final de mes".
- Algunes apunten que on més desafecció es dóna és entre les persones que són o han estat més actives socialment i políticament, o que com a mínim aquí és on ha crescut més la desafecció i on resulta més preocupant. Entre aquests sectors la sensació de frustració d'expectatives és més marcada: "per més que lluitem durant anys i anys no avancem".

- Alguns (pocs) identifiquen els empresaris com a víctimes principals de la desafecció. La manca de suport, les traves burocràtiques, les promeses incomplertes i la manca de lideratge en són els motius principals: “sempre surt un col·lectiu que ho paralitza tot i no veus que els governs prenguin decisions importants, no manen”. Una de les persones entrevistades conclou que “els empresaris estem trastocats”.

OBJECTE DE DESAFECCIÓ

- Respecte de la qüestió de quines són les principals “víctimes de la desafecció”, i a diferència dels dos punts anteriors, hi ha una gran coincidència: el que genera desafecció són principalment “els polítics”, “la classe política” i “els partits polítics”.

Els polítics com a víctimes principals de la desafecció

- La postura majoritària és que els polítics són l'objecte preferent de descrèdit. Representen el sistema i en són la cara visible, i per tant, de manera justa o no, acaben sent l'objecte de crítica predilecte.
- Algú fa una diferenciació explícita entre *classe política* (que genera desafecció) i *les institucions i el sistema democràtic en general* (que no generen desafecció).
- Alguns afirmen que l'objecte de descrèdit és “el polític”, però que aquest descrèdit “va més enllà de les persones amb nom i cognom”. Es tracta dels polítics com a figura, de la classe política com a categoria: “Fa molt de temps que tenen mala premsa, és una qüestió quasi ancestral”.
- D'altres, tot i reconèixer que els polítics són els que principalment focalitzen el descontentament de la ciutadania, identifiquen elements de descontentament més estructurals, que tenen a veure amb la incapacitat de la democràcia per resoldre determinats problemes i oferir solucions.

La política convencional és el que està en crisi

- Com ja s'ha indicat, s'esmenta, en termes més generals, que l'objecte de desafecció és “la política convencional” (la lluita partidista, l'electoralisme, les formes tradicionals de participació política) i no, en canvi, “la política en general, la política com a idea, la política com a gestió dels afers col·lectius”.

La desafecció selectiva

- Finalment, també es pot observar el que es pot anomenar *desafecció selectiva* de la ciutadania respecte de diferents nivells de govern (govern de l'Estat, govern de la Generalitat, govern local). La desafecció varia en funció 1) de la gravetat dels problemes; 2) de l'origen o del seu responsable, i 3) de les formes i dels estils de fer política, “que poden ser més elegants o més grollers”.

LES CAUSES EXPLICATIVES

El segon bloc de preguntes plantejades fa referència als factors que expliquen la desafecció política: quines són les causes explicatives del fenomen de la desafecció? Són raons específiques del nostre país o són raons de caràcter més global? Són qüestions conjunturals o més de fons? Tenen a veure amb el perfil i les maneres de fer dels polítics o més aviat amb el disseny de les institucions? És possible relacionar aquest fenomen amb canvis socioculturals d'abast més general? Quin paper tenen en tot plegat altres ens com els mitjans de comunicació o l'escola?

Se n'enumeren moltes, de causes, i molt variades, tot i que n'hi ha algunes que es repeteixen en pràcticament totes les entrevistes. En general, podem classificar-les segons si fan referència a (1) motius estructurals, de fons, o bé a (2) motius conjunturals.

Raons estructurals

Relacionades amb la manera de fer dels polítics i els partits

- Resulta lògic que si majoritàriament s'apunta que l'objecte de la desafecció és la classe política, la majoria de persones entrevistades també busquin les causes explicatives del fenomen de la desafecció en els comportaments d'aquesta mateixa classe política; comportaments, però, que no responen a conjuntures concretes, sinó que són propis de la manera de ser dels polítics o dels partits.
- La política ha esdevingut, per a la majoria de les persones entrevistades, “una mena d'espectacle en què predominen els discursos superficials, els enfrontaments artificiosos, el tacticisme, els atacs injustificats, les traveses, etc.”. Els enfrontaments partidistes, en aquest sentit, estan “massa contaminats pels interessos electorals o de poder dels partits” i, en canvi, “massa poc orientats per valors col·lectius, per les diferents percepcions de quin és l'interès general”.
- Enllaçant amb aquesta idea, també es perceben els partits com a “màquines de poder” i com a “agències d'ocupació”: “no hi ha la percepció que els partits siguin plataformes de transformació social, sinó que més aviat s'han anat convertint en trampolins per ocupar càrrecs politicoprofessionals, plataformes a través de les quals la gent obté posicions determinades en la societat”.
- A més a més, han contribuït a desactivar una societat civil puixant, activa, compromesa, participativa. Alguns entrevistats denuncien la responsabilitat d'alguns antics dirigents socials que després de la transició van fer el salt a la política institucional i que, un cop havien ocupat el càrrec, es van dedicar a desactivar els moviments socials per la via del descrèdit: “són uns protestons”; de la deslegitimació: “no teniu base representativa”; de la compra (polítiques clientelars), i amb arguments tan irrefutables com “ara manem nosaltres”.
- S'assenyala, també, “la poca porositat i democràcia interna dels partits”. Hi ha la sensació que la disciplina interna coarta la llibertat dels militants:

“sembla que hagi de dir amén a tot. No hi ha espai per a l'autonomia, per a la reflexió crítica, per al debat intern... Si l'altre partit diu A tu has de dir B, i no es discuteix més”.

- En una línia similar, s'apunta que els partits només donen espai a les persones que des de joves decideixen fer carrera política dins del partit. Abunda la sensació que els joves entren en política “per fer carrera personal”, que “aquell que comença amb divuit anys, ho fa per anar pujant” i que, en tot cas, només aquests aconseguen fer-se un espai dins dels òrgans directius.
- En aquest sentit, la figura del polític professional pateix un descrèdit creixent. No hi ha la percepció que els càrrecs s'ocupin en funció de les aptituds personals, sinó de les fidelitats partidistes i l'ambició personal. A més a més, els polítics es perpetuen eternament en el poder, i ocupen un lloc de responsabilitat rere l'altre. Hi ha qui es refereix als polítics professionals com a “taps” i “velles glòries” que convindria apartar de la primera línia de la política per deixar pas a les noves generacions.
- Només una minoria de les persones entrevistades es manifesten obertament contra aquesta percepció dels polítics. Per exemple, es creu que “aquesta imatge que es transmet dels polítics és manifestament injusta. Conec molts polítics i la majoria són gent amb compromís social i molt preparada, que penca molt i que a més a més cobra molt poc per la feina que fa”.

La responsabilitat dels mitjans de comunicació

- Moltes de les persones entrevistades, a més a més, insisteixen en el fet que part de la responsabilitat que la gent percebi la política d'aquesta manera tan negativa és dels mitjans de comunicació. Segons aquest argument, molt estès entre els entrevistats, els mitjans de comunicació alimenten aquesta imatge de la política com a espectacle, buida, superficial. Contribueixen a banalitzar i ridiculitzar la política: “Busquen la notícia, el titular... no permeten que s'aprofundeixi en res. Només fan notícia de les ‘misèries’ de la política. Aquests aspectes de la política existeixen, però no ho són tot, i en canvi els mitjans només presten atenció a aquest tipus de coses més superficials”.

Raons relacionades amb la manca d'autonomia del poder polític

- Moltes persones assenyalen que el poder polític està “capturat” pels grans interessos econòmics. En aquest sentit, hi ha qui lamenta la connivència d'interessos entre els poders polític i econòmic, i el paper marginal de la ciutadania. Es posa com a exemple el poder de convocatòria del poder econòmic i es compara amb el de la societat civil: “el director general de “la Caixa” és capaç de citar l'alcalde de Barcelona al seu despatx i l'alcalde hi apareix. Si nosaltres (societat civil organitzada) fem el mateix, no vindrà ningú”. Algú altre afirma que “potser tindria més sentit votar als dirigents de “la Caixa” o de Telefónica... que són els que manen de veritat!”.
- També s'apunta, majoritàriament, que les alternatives entre els partits polítics s'estan diluint: “costa diferenciar entre els partits polítics. La gent no acaba de veure quines conseqüències té el fet que governin els uns o els altres. Les variacions són marginals”. Aquest fet té a veure, sobretot, amb l'escàs marge de maniobra dels governs: la globalització, el pes de les institucions polítiques transnacionals i la capacitat d'incidència dels grans poders econòmics han reduït molt la capacitat dels governs de plantejar alternatives. La política, doncs, “s'ha convertit en la mera administració de l'estat de les coses”.
- No obstant això, hi ha qui apunta que l'escàs marge de maniobra perd força com a argument en la mesura que un s'apropa al poder. És a dir, qui ocupa càrrecs de responsabilitat o pot observar la política d'aprop o des d'una posició privilegiada és capaç d'entendre millor les dificultats inherents a l'exercici de la política.

Crisi i canvi de valors en la societat

- Ara bé, no totes les “culpes” de la desafecció se centren en el comportament dels polítics o dels governs. Una part molt important de les persones entrevistades també apunta raons relacionades amb canvis culturals de fons: “l'increment de l'individualisme, de l'hedonisme, de l'immediatisme. Ho volem tot i ara mateix. Tot plegat no encaixa amb la política, que per

definició demana aprofundiment, visió estratègica, processos a mitjà i llarg termini, compromís, esforç, etc.”.

- Es fa referència a un estat de “crisi dels referents morals i polítics globals, relacionats amb la postmodernitat”. La pèrdua de valors com la solidaritat, la tolerància, el respecte a l'autoritat, etc., especialment entre els joves, són la conseqüència d'aquestes transformacions culturals. Se sosté que el ciutadà és cada cop més “individualista, egoista i instal·lat en la cultura del no. S'interessa només pel que l'afecta directament, no es preocupa per la factibilitat de les coses, de si hi ha pressupost o no, i valora més la transferència directa o indirecta de recursos, que les polítiques adreçades a la col·lectivitat”.
- Es parla, també, de la “manca d'educació democràtica” i de la “manca de cultura democràtica”: “La democràcia és un sistema en perfeccionament constant que requereix la implicació decidida i constant dels ciutadans. D'altra banda, la democràcia per si sola no resol res, ja que només és un marc en el qual s'han de resoldre activament els problemes i s'ha d'arribar col·lectivament a acords”. En definitiva, segons aquesta perspectiva, manca educació sobre què significa la democràcia i què exigeix als ciutadans en termes d'implicació política.
- Una altra línia explicativa apunta a l'augment del benestar socioeconòmic de les persones, fet que comporta que en general se sentin satisfetes i es conformin. Una part significativa de la nostra societat ha assolit un cert grau de benestar socioeconòmic individual que la porta a desconnectar dels temes públics. Hi ha qui diu que “la gent és intel·ligent. Si tingués motius greus per mobilitzar-se ja ho faria. Com que no els té, no ho fa”. Per contra, es manifesta certa incomoditat amb la percepció que es diu tenir respecte d'aquest benestar: “som molt més rics i exigents, però la societat continua sent profundament inculta, sense cultura democràtica”.

Desencaix entre discursos i pràctica política

- La majoria apunta a un distanciament profund entre el discurs dels polítics i les preocupacions i necessitats reals de les persones. S'està considerant l'existència de dos móns paral·lels, que actuen de manera independent l'un

de l'altre: els polítics es preocupen de les seves coses i la vida i les necessitats dels ciutadans van cap a una altra banda. Un entrevistat es refereix al “soroll” que fan els polítics: “discussions llargues sobre coses possiblement fins i tot importants, però que no acaben d'interessar a les persones”.

- Això està acompanyat d'una percepció d'incompliment sistemàtic dels programes electorals. Hi ha una sensació molt estesa, sobretot entre la societat civil organitzada i alguns empresaris, que els programes “hi són per ser incomplerts”.

Raons conjunturals

La política catalana actual com a circ

- La majoria de les persones entrevistades deplora la política catalana dels darrers anys: les picabaralles entre els partits membres del Govern, l'esgotament produït pel debat entorn de la reforma de l'Estatut, etc. generen cansament i certa incapacitat per continuar els processos polítics i entendre'ls. Alguns es refereixen al “teatre deplorable dels polítics”. D'altres ho anomenen “espectacle trist”.
- Les aliances postelectorals no sempre es comprenen i/o s'aproven. “Pactes contranatura” o investiment de candidats que no es perceben com a guanyadors del procés electoral contribueixen a refermar la sensació que “la política és una farsa”.
- Certs programes televisius “com Polònia fan un flac favor a la democràcia”, en la mesura que contribueixen a ridiculitzar la política. Altres països poden digerir la sàtira política, però “la manca de cultura democràtica del nostre país provoca que aquest tipus de programes facin més mal que bé”.

Manca de lideratge

- És molt estesa la percepció que els líders polítics actuals són “de baixa categoria: ja no hi ha grans estadistes com abans”. Una sensació que molt

sovint està associada a la incompetència. Amb paraules d'un entrevistat: “tot plegat és un problema de lideratge polític, des de Pujol no hi ha hagut cap altre líder amb visió de país ni cap que es perfili com a possible successor”. En altres entrevistes s'esmenten, com a exemples de polítics d'alt nivell que avui suposadament ja no tenim, a Pasqual Maragall i a Felipe González.

CONSEQÜÈNCIES PREVISTES

Un tercer bloc de preguntes fa referència a les possibles conseqüències del fenomen de la desafecció: què pot passar si no s'emprenen mesures? Quins riscos planteja el distanciament creixent entre ciutadania i política? Hi ha raons per alarmar-nos o bé l'estabilitat i la solidesa del sistema es poden donar per descomptats? La suposada crisi de la política convencional es compensa per altres vies?

- En general, hi ha una tendència a dir que, “malgrat tot, no hi ha motius per alarmar-se”. És a dir, la continuïtat de la democràcia no està en perill, el sistema continua funcionant de manera més o menys satisfactòria. No es creu que “s'estigui anant cap a cap mena de totalitarisme”.
- Malgrat tot, la majoria coincideix a dir que “sí que hi ha motius per preocupar-se”, sobretot per les possibles tendències futures. En aquest sentit, s'adverteix del risc d'eclosió de projectes polítics autoritaris, populistes, etc. en moments de crisi econòmica i política: “Que apareguin messies, salvadors, pàtries, populismes... Les alternatives als partits polítics tradicionals, als que tenim ara, són perilloses”.
- També s'adverteix del risc de solucions mercantilistes, és a dir, el segrest de la política per part dels mercats “... i els mercats, ja ho sabem, generen grans desigualtats socials”.
- Una minoria, però, nega que aquest fenomen hagi de tenir necessàriament cap conseqüència negativa sobre el funcionament del sistema: “allò que és important és estar atents a no superar el llindar del distanciament; però,

per ara, no hi ha motius per preocupar-nos; sí, tinc una gran confiança en l'estabilitat d'aquest sistema”.

RESPOSTES, SOLUCIONS, MESURES

L'últim bloc de preguntes té a veure amb possibles mesures a emprendre per tal de donar resposta a aquest fenomen: cal posar l'accent en reformes institucionals? En reformes en els partits polítics? En mesures educatives i pedagògiques? En l'expansió de la democràcia participativa? Quin pes hauríem de donar als diferents tipus de mesures?

- Val a dir que aquesta és la pregunta que genera més dificultats a l'hora de respondre entre les persones entrevistades. La complexitat del fenomen de la desafecció obliga a fer que les mesures de resposta siguin igualment complexes. No hi ha cap solució màgica, fet que gairebé tots els entrevistats tendeixen a afirmar.
- A més a més, certes mesures tendeixen a generar discrepàncies entre les persones entrevistades, malgrat que els diagnòstics de partida siguin aparentment similars.

Reformes institucionals

- Llistes obertes. En general, es veu important i urgent augmentar les possibilitats de tria per part de l'elector i disminuir el poder dels aparells de partit. Algú constata que les llistes obertes resulten particularment urgents i adequades en l'àmbit municipal. D'altres, però, veuen en les llistes obertes un perill per raons de corrupció i clientelisme. Per això, hi ha qui esmenta la possibilitat d'atorgar percentatges de representació a cada llista, en lloc d'obrir la possibilitat que l'elecció sigui nominal, “ja que això suposaria un excés de personalització de la política”.
- La limitació de mandats i la limitació de la professionalització dels polítics és un criteri àmpliament compartit: “els polítics ocupen massa càrrecs du-

rant massa temps”. És bo i s’ha de promoure el pas fluid de la política a l’àmbit privat i viceversa, tot i que es diu “no entendre aquesta obsessió per la limitació de càrrecs. Quan a l’empresa les coses van bé, ningú no pensa a limitar el càrrec del director general”.

- Paral·lelament, hi ha la preocupació general per millorar el funcionament dels partits polítics, a fi de garantir més democràcia interna. Cal evitar que els partits siguin percebuts com a “màquines de poder” i “agències d’ocupació”. Cal evitar la imatge que els partits només governen per als seus. Cal obrir els partits a la societat, per exemple a través de la generalització dels sistemes de primàries per elegir els candidats o l’obertura d’espais de debat per confeccionar els programes electorals.
- En general, es fa referència a possibles mesures de reforma de la Llei electoral amb l’objectiu de donar més pes a la ciutadania. Algunes persones entrevistades esmenten que aquestes mesures han de permetre evitar, tant com sigui possible, “pactes contranatura” o simplement “no desitjats per l’electorat”.
- Es considera la possibilitat d’introduir el vot obligatori com a mesura per reduir l’impacte de les desigualtats socials.
- Alguns esmenten mesures per garantir que la designació de càrrecs de responsabilitat en òrgans politicoadministratius “es faci per criteris de capacitat i no d’adscripció política o de fidelitat partidista”.
- En termes generals, s’esmenten mesures orientades a “incrementar la transparència política”.

Reformes administratives

- Es defensa la millora de l’eficiència administrativa i de la qualitat dels serveis com una via per recuperar la confiança de la ciutadania en les institucions. Hi ha qui denuncia que les administracions públiques no han sabut adaptar-se als canvis, tal com fan els agents del sector privat: “Cal sacrifici i personal qualificat per emprendre reformes i gestionar canvis”.

Mesures de democràcia participativa

- Tot i que no tothom coincideix a pensar que siguin convenients, alguns sí que n'apunten el potencial. En general, la democràcia participativa genera i enforteix la cultura democràtica d'una societat, que al seu torn, estarà molt millor preparada per “controlar” la política. En aquesta línia, hi ha qui considera imprescindible enfortir els moviments socials de base. Malgrat tot, també hi ha qui encara té reserves sobre els efectes de la democràcia participativa: “Compte! En temes concrets i considerant la representativitat dels participants!”.

Enfortiment de la cultura democràtica: educació i pedagogia

- La majoria de persones entrevistades coincideixen a dir que cal més educació democràtica a les escoles, educació en valors i educació en continguts de caràcter polític. Es considera que el que s'està fent en aquest sentit és insuficient i que el desconeixement dels joves respecte de la política “és flagrant”.
- D'altra banda, mitjans de comunicació i polítics han de fer un esforç pedagògic i explicar millor l'acció de govern. Això implica “evitar simplificacions, propaganda i contrasenyes electoralistes”.
- Els mitjans tenen una gran responsabilitat en el problema de la desafecció. Moltes persones entrevistades reclamen incentivar algun codi deontològic des del qual reconeguin la seva responsabilitat a generar cultura democràtica.

Altres propostes

- Alguns esmenten la necessitat de superar el debat identitari i donar més èmfasi a les qüestions socials.
- Hi ha qui proposa millorar els sous dels polítics i emprendre mesures que facilitin el seu retorn a la feina o la seva jubilació. En canvi, n'hi ha que

creuen exactament el contrari, que els sous són, en alguns casos, excessivament alts.

- Algunes persones esmenten, també, “promoure la formació de líders (capdavanters i càrrecs intermedis) capaços de situar-se al capdavant del país”. Això, un cop més, requereix una educació de qualitat i una formació especialitzada.

4 Conclusions

Com s'ha vist, sovint les persones entrevistades han discrepat en la valoració de certs aspectes del fenomen de la desafecció política, han reproduït debats que es donen actualment en la literatura especialitzada però també han generat interrogants que de ben segur poden resultar molt suggerents per a la investigació d'aquest fenomen en el nostre país. Malgrat les discrepàncies, les persones entrevistades també han coincidit en alguns punts bàsics, que ens permeten indicar algunes idees generals en clau de conclusions principals de l'estudi.

Primera conclusió: la desafecció existeix i és greu i, per tant, convé emprendre mesures orientades a combatre-la.

Una primera idea que inferim de les entrevistes realitzades és que el fenomen de la desafecció política és un problema que, efectivament, es produeix en el nostre país. El distanciament de la gent respecte de política és un fet que s'observa, sobretot, en el descontentament creixent respecte de la *classe política* —els líders polítics i els partits—, així com en els baixos nivells de participació i en l'increment del vot en blanc en certes conteses electorals. No es tracta d'un fenomen exclusiu de Catalunya ni de la resta de l'Estat, però sí que hi ha alguns elements específics de la realitat política catalana que podrien haver incidit conjunturalment en l'increment de la desafecció en el nostre context. Tot plegat indica la necessitat d'incorporar plenament la desafecció a l'agenda política catalana i de posar en marxa mesures orientades a combatre-la.

Segona conclusió: l'objecte principal de la desafecció són els líders polítics i els partits polítics; cal prioritzar mesures orientades a recuperar-ne el prestigi.

Entre les persones entrevistades, sembla força generalitzada la percepció que els líders polítics i els partits prioritzen l'accés al poder i el desgast dels oponents abans que els interessos generals; que els polítics s'embranquen en un joc permanent de declaracions i contradecaracions que resulten insubstancials per a la gran majoria de la gent; es desconfia de la capacitat dels polítics per formular projectes socialment transformadors; s'estén la idea que la política és, sobretot, una lluita pel poder institucional i no pas un espai per a la transformació social. Per tant, convé prioritzar la recuperació del prestigi de la classe política i dels partits, com a protagonistes que són del sistema representatiu.

Tercera conclusió: bona part de les causes explicatives del fenomen de la desafecció té caràcter estructural i multidimensional. S'imposa, per tant, la necessitat de fer diagnòstics en profunditat d'aquest fenomen, que vagin més enllà de les conjuntures polítiques concretes.

Bona part de les causes explicatives del fenomen de la desafecció té caràcter estructural: d'una banda, la globalització limita el marge de maniobra dels governs, la qual cosa agreuja la sensació que "no hi ha alternatives"; d'altra banda, està en marxa un profund procés de canvi de valors en la societat, que apunta cap a la individualització, la crisi dels valors col·lectius, la passivitat social i el qüestionament creixent de les fonts tradicionals d'autoritat (entre elles les institucions polítiques representatives). Per tant, convé actuar a través d'estratègies diverses, que reconguin i facin justícia a la multidimensionalitat de la problemàtica i que vagin a les arrels del fenomen.

Quarta conclusió: malgrat tot, hi ha factors conjunturals i específics de la política catalana que agreugen la desafecció; cal tenir-los en compte, també, a l'hora d'emprendre mesures.

Més enllà dels factors de caràcter estructural i global, hi ha factors conjunturals i específics de la realitat política catalana que agreugen la desafecció. Les persones entrevistades esmenten aspectes com determinats pactes postelectorals que no acaben de ser entesos per la ciutadania; la manca de coherència entre les forces polítiques de govern; la crisi de lideratge; la sensació que no es prioritzen en l'agenda els temes que realment preocupen les persones, i que no es donen respostes prou decidides a problemes que les persones experimenten quotidianament. S'entén que es tracta d'un problema de comportament i d'actituds, i es convida els polítics a prendre consciència d'aquests problemes i a actuar amb més responsabilitat.

Cinquena conclusió: el problema de la desafecció té un fort component de *crisi de representativitat*; calen mesures orientades a “democratitzar la democràcia”.

Segons l'opinió força generalitzada entre les persones entrevistades, bona part de la desafecció política de la ciutadania respon a la doble percepció de poca capacitat d'incidència de la ciutadania en el procés polític i d'excés d'autonomia i de funcionament autoreferencial per part de la classe política. De fet, la gran majoria de les propostes coincideixen a constatar la necessitat de millorar els marges d'incidència política de la gent, ja sigui augmentant la porositat dels partits i els polítics respecte de les inquietuds, les necessitats i les demandes dels ciutadans; ja sigui ampliant els marges d'elecció dels representants polítics a través de les reformes pertinents del sistema electoral; ja sigui empenent mesures de democràcia participativa. És a dir, davant de possibles derives tecnocràtiques del sistema polític, cal advertir que és àmpliament compartida l'opinió que la desafecció exigeix ampliar els marges de participació democràtica, i no a l'inrevés.

Bibliografia

CROZIER, M.; HUNTINGTON, S.; WATANUKI, J. (1975). *The Crisis of Democracy*. Nova York: New York University Press.

DAHL, R. A. (1989). *Democracy and its Critics*. New Haven, Londres: Yale University Press.

DALTON, R. J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices*. Oxford: Oxford University Press.

NORRIS, P. (1999). *Critical Citizens*. Oxford: Oxford University Press.

PHARR, S. J.; PUTNAM, R. D. (2000). *Disaffected Democracies*. Princeton: Princeton University Press.

SARTORI, G. (1988). *Teoría de la democracia*. Madrid: Alianza Editorial.

Annex. Persones entrevistades

David Aarón (alcalde de Callús), Jordi Alberich (Cercle d'Economia), Pere Almeda (Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya), Josep-Lluís Bonet (Freixenet), Helena Brustenga (Synergic), Eusebi Cima (FEPIME), Manel Castellet (UAB), Patrícia Comas (FMRF), David Coral (Contrapunto), Joaquim Crespo (TBWA), Carles Duarte (Fundació Carulla), Eva Fernández (FAVB), Ignasi García (Síndic de Greuges), Martí Gasull (Plataforma per la Llengua), Miquel Llugany (exalcalde de Rubí), Ezequiel Martínez (alcalde de Sant Joan de Vilatorrada), Joan Molins (Ciments Molins), Pol Morillas (Fundació CIDOB), Ramon Pascual (Laboratori del Síncrotró), Ramon Pecanins (Fundació Collserola), Ramón Plandiura (UPF), Jordi Porta (ÒMNIMUM Cultural), Mònica Sabata (UNESCOCAT), Marina Subirats (exregidora de l'Ajuntament de Barcelona), Marta Vall-Llosera (Salvem l'Empordà), Anna Veiga (Institut Universitari Dexeus), Eulàlia Vintró (exregidora de l'Ajuntament de Barcelona), Matias Vives (Síndic de Greuges).

INFORMES BREUS

- 1 Les desigualtats educatives a Catalunya: PISA 2003**
Ferran Ferrer (dir.), Gerard Ferrer i José Luis Castel
- 2 El paper crucial del professorat. Atraure, preparar i mantenir professors de qualitat**
OCDE. Polítiques d'Educació i de Formació
- 3 El procés de normalització d'estrangers 2005. Balanç i perspectives**
Maria Helena Bedoya Muriel i Eduard Solé Alamarja
- 4 Itineraris de formació i inserció laboral dels joves a Catalunya**
Rafael Merino i Maribel Garcia
- 5 Els imams de Catalunya: rols, expectatives i propostes de formació**
Jordi Moreras
- 6 Sisena hora: una oportunitat o una dificultat per avançar?**
Joaquín Garín, Isabel Sánchez i Jesús Viñas
- 7 Joves i política**
Núria Valls i Andrea Borison
- 8 Els sistemes educatius als països d'origen de l'alumnat immigrant. Una aproximació**
Miquel Àngel Alegre, Ricard Benito i Sheila González
- 9 Els plans educatius d'entorn: debats, balanç i reptes**
Miquel Àngel Alegre i Jordi Collet
- 10 Formació i professionalització del professorat de secundària a Catalunya**
Gemma Tribó
- 11 La desafecció política a Catalunya. Una mirada qualitativa**
Ismael Blanco i Pau Mas

Aquest informe aborda el fenomen de la desafecció política. La baixa participació electoral, l'increment del vot en blanc o del vot nul, la baixa identificació amb els partits, la poca confiança en les institucions polítiques o el desprestigi dels polítics són només alguns dels símptomes d'una problemàtica que ni és nova ni és exclusiva de Catalunya, però que d'un temps ençà s'ha convertit en un dels principals debats a la nostra societat.